

JUOZAS VALČIUKAS

Mykolo Romerio universitetas, Lietuva
Mykolas Romeris University, Lithuania

TEISĖ, KURI PASAKOJA ISTORIJĄ

Law That Tells a History

SUMMARY

This paper strives to prove the statement that law in the West and in Islam tells a history. At first, the tradition of French constitutionalism is analyzed which tells much about a history of European democracy. In the second chapter, the paper considers Irish and Polish law which tell about a moral course of Europe. The third chapter of the paper considers Strasbourg case law which reflects the state of freedom of conscience in Europe. With the fourth chapter, the paper turns attention to the Islamic tradition to discuss the history that an Islamic legal doctrine can tell us. The fifth chapter discusses Tunisian law which reflects the course of democracy in that region after the Arab spring. In the end, some conclusions are delivered.

SANTRAUKA

Straipsnyje įrodinėjamas teiginys, kad teisė Vakaruose ir Islame pasakoja istoriją. Pirmame skyriuje analizuojama Prancūzijos konstitucionalizmo tradicija, pasakojanti Europos demokratijos istoriją. Antrame skyriuje nagrinėjama Airijos ir Lenkijos teisė, siekiant atsakyti, kokią istoriją apie bendrą Europos moralės kursą pasakoja teisė. Toliau pereinama prie Strasbūro teismo praktikos ieškant atsakymų, kokią sąžinės laisvės istoriją pasakoja teismas. Ketvirtas skyrius skirtas Islamo tradicijai. Diskusijos objektu pasirinkta Islamo teisės doktrina ir jos pasakojama istorija. Penktame skyriuje analizuojama Tuniso teisė, kuri atspindi demokratijos visame regione kursą po Arabų pavasario. Pabaigoje pateikiamos išvados.

ĮVADAS

„Teisė pasakoja istoriją“ yra pagrindinis teiginys, kuris straipsnyje įrodinėjamas pasitelkiant konkrečius pavyzdžius.

Haroldas Bermanas teigė, kad teisė ne tik kad yra tęstinė ir turi savo istoriją, bet ji ir pasakoja istoriją (Bermanas 1999: 26).

RAKTAŽODŽIAI: teisė, Vakarų teisė, istorija, Islamo teisė, konstitucionalizmas, teismo praktika, teisės doktrina.
KEY WORDS: law, Western law, history, Islamic law, constitutionalism, case law, legal doctrine.

Ne tik savo istoriją, bet istoriją platesniaja šio žodžio prasme. Šis teiginys priimtinas, jei atsisakoma pozityvistinės metodologijos ir jos padiktuoto teisės kaip normų rinkinio apibrėžimo. Jei teisė pripažįstama besiformuojančiu socialiniu, kultūriniu fenomenu, tradicija, kuri įkūnija ir atspindi vertybinių kursą, joje galima išvelgti visumą kodų, kurie teisės vardu atskleidžia istoriją.

Teisę studijuojant, kaip jos tekstą ir teksto interpretaciją, jos pasakojama istorija pirmiausia atrandama teisės aktuose ir teismų praktikoje. Teisė perteikia istoriją ir kitomis formomis. Pavyzdžiui, teisės mokslas netiesiogiai veikia teisę, nes jame diskutuojama teisės transformacijų klausimais, kritikuojama besiformuojanti praktika, siūlomi nauji jos variantai. Teisinis paprotys yra dar viena (nerašytinė) teisės forma, per kurią teisė pasakoja istoriją. Teisėjų atski-

rosios nuomonės, pateikiamos šalia teismų sprendimų, išraiškingai ir atvirai pasakoja istoriją¹.

Kitas klausimas, kokią istoriją gali papasakoti teisė. Šiame straipsnyje kalbama ne apie pačios teisės istoriją, bet apie istoriją platesniaja šio žodžio prasme. Konkrečiai, analizuojama Vakarų ir Islamo teisė, kuri pasakoja civilizacijos, regiono ar šalies istoriją. Teisė Vakaruose ir Islame gali perduoti istorinę žinią apie teisės paradigmos kaitos dalykus, apie reiškinius, kurie tapo valstybės veikimo matu, demokratijos vertinimo kriterijumi. Teisė pasakoja kultūros, bendros moralės kaitos, politikos, mokslo pažangos istoriją. Teisė pasakoja pasipriešinimo, protesto istoriją, religijos vietos valstybės gyvenime, teisės tradicijos formavimesi istoriją. Teisė pasakoja kančios istoriją. Saugumo politikos istoriją ir pan.

DU ŠIMTAI METŲ PRANCŪZIJOS ISTORIJS KONSTITUCIONALIZMO LINK

Prancūzijos konstitucinis kursas iš dalies nulėmė konstitucionalizmo kaip reiškinių paplitimą Europoje. Nuo 1789 m. Prancūzija skaičiuoja daugiau negu dvi dešimtis konstitucijų, kuriose galima atrasti monarchijos, respublikos, imperijos valdymo sistemos pagrindus. Siekiant atsekti konstitucionalizmo tradicijos raidą Prancūzijoje, aktualūs studijai yra: 1789 m. rugpjūčio 26 d. Žmogaus ir piliečio teisių deklaracijos 6 straipsnis, Prancūzijos III Respublikos konstituciniai aktai kartu su 1879 m. vasario 6 d. Prezidento Jules Grevy kalba Parlamente, Prancūzijos V Respublikos

Konstitucijos pirmieji straipsniai ir Konstitucinės Tarybos 1985 rugpjūčio 23 d. sprendimas.

Žmogaus ir piliečio teisių deklaracijos 6 str. skelbia: „Įstatymas yra bendrosios valios išraiška. Visi piliečiai turi teisę asmeniškai arba per savo atstovus dalyvauti jos formavime“ (Rials 2009: 3–4). Taigi per teisę išreikšti bendrąją valią Deklaracija patikėjo tiek piliečiams, tiek ir jų atstovams, o pati straipsnio esmė yra ne tiek įstatymo apibrėžimas, kiek išreikštos valios bendrumo pabrėžimas, be ko negali būti įstatymo (Morabito 2008: 53). Kalbėdamas apie bendrosios

valios sampratą, J.-J. Rousseau teigė, jog valios bendrumas nereiškia, kad ji turi būti vieninga, bet svarbiausia, jog visi visuomenės balsai būtų turimi galvoje, kad bet koks formalus visuomenės narių pašalinimas, išskyrimas nesuderinamas su valios bendrumu (Rousseau 1966: 65). Vadinasi, tik išreiškiantis visuomenės valią įstatymas gali atlikti jam Deklaracijos kūrėjų suteiktą funkciją.

Pamažu įstatymas Prancūzijos parlamento buvo paverstas ne bendrosios valios išraiška, bet pačia bendrąja valia. Įstatymas tapo aukščiausiaja norma, parlamento kūrinium, kuriam nebuvo taikomi atitikties aukštesnėms taisyklėms reikalavimai (Formery 2008: 76). Jei įstatymas laikomas bendrąja valia, o parlamentas priima įstatymus, tuomet suverenitetas faktiškai tampa priklausantis ne tiek tautai, kiek įstatymų leidžiamajai valdžiai. Prancūzijos III Respublikoje tokia įstatymo, išreiškiančio parlamento rūmų valią, samprata pasiekė patį piką (Formery 2008: 18, 77). Tai nulėmė Konstitucijos tekstas, parlamentarizmui palanki atmosfera ir naujai išrinkto prezidento J. Grevy pareiškimas parlamente. Konstitucija įtvirtino valdžios organizavimo pagrindus, pagal kuriuos renkamo parlamente prezidento funkcijos buvo susietos su parlamentu. Individualiai Prezidentas negalėjo priimti jokių sprendimų (Morabito 2008: 300). Be to, 1879 m. išrinktas prezidentas J. Grevy buvo parlamentarizmo šalininkas. Po J. Grevy pasakytos prezidentinės kalbos Prancūzijos III ir IV Respublikos prezidentai tapo suformuoto teisinio papročio įkaitais (Peyrefitte

1994: 179). Jis pareiškė, kad kaip prezidentas niekada nesipriešins parlamento, kaip konstitucinės institucijos, reiškiamai nacionalinei valiai. Tokia sakinio ilgio „Grevy konstitucija“ parlamentą pavertė vienvaldžiu Prancūzijos valdytoju (Morabito 2008: 310).

Legicentrizmo tradicija įsivyravo valstybės valdyme ir IV Respublikos laikotarpiu. Skaitant Prancūzijos V Respublikos Konstituciją juntamas nusiteikimas pabaigti su parlamentarizmo epocha, kurią Charles de Goulle'is vadino „Partijų režimo laikmečiu“. Jau 4 straipsnyje Konstitucija įtvirtino nuostatą, kad partijos privalo gerbti nacionalinio suvereniteto ir demokratijos principus². Įsteigta Konstitucinė Taryba pamažu padėjo faktiškai atkurti balansą tarp valdžių. 1985 m. rugpjūčio sprendime Konstitucinė Taryba sudėjo visus taškus ant „i“ pabrėždama, kad nuo šiol ir visada „įstatymas išreiškia bendrąją valią tik tuo atveju, jei atitinka Konstituciją“³. Tai konstitucionalistinės paradigmos paskelbimo momentas. XVIII a. teiginys „Įstatymas yra bendrosios valios išraiška“ transformavosi į XXI a. formulę „Konstitucija yra bendrosios valios išraiška“. Tokia Prancūzijos teisės aktų, papročių, teismų sprendimų visuma pasakoja istoriją, kaip legicentrizmo erą pakeitė konstitucionalizmo paradigma (Drago 1991: 63). Dėl tarptautinės integracijos konstitucionalizmo samprata Vakaruose toliau evoliucionuoja. Konstitucija tampa ne tik į valstybę, bet ir į supranacionalinius darinius orientuotu fenomenu (Kūris 2004: 82).

BENDROS MORALĖS EUROPOJE TRANSFORMACIJOS ISTORIJA

Airijos teisės pasikeitimai laikotarpiu tarp 1983 ir 2018 m. pasakoja apie tokius kardinalius teisės pasikeitimus, kurie retai kada įvyksta vienos kartos gyvenime. Būtent Konstitucija atskleidžia didžiules visuomenės moralinės laikyenos transformacijas. Štai 1983 m. po referendumo Airijos Konstitucijoje įtvirtinama abortus draudžianti pataisa. Konstitucijos 40 straipsnio 3 dalies pataisa pripažino lygias teises į gyvybę moteriai ir dar negimusiam vaikui. Tokias lygias teises į gyvybę valstybė įtvirtina įstatymais ir užtikrina teismų išaiškinimuose. Tik grėsmės nėščios moters gyvybei atveju aborto draudimas galėjo būti netaikomas. Po devynerių metų (1992 m.) minėta konstitucinė norma buvo pako-reguota. Pirmą korekcija teigė, kad ši konstitucinė norma neriboja laisvės keliauti tarp Airijos ir kitų šalių. Antroji korekcija pridėjo, kad ši konstitucinė norma neriboja šalyje laisvės gauti informacijos dėl paslaugų, teisiškai prieinamų kitose šalyse. Paminėtinos dar kelios pataisos. Airijoje 1995 m. priimtos skyrybų legalizavimą įtvirtinančios teisės normos, o 2015 m. Airija skelbia pripažįstanti teisę vienos lyties asmenims susituokti. 2018 m. gegužę Airijos Konstitucijoje įtvirtinama 36-oji pataisa. Konstitucija pakeičiama nurodant, kad nėštumo nutraukimo klausimai Airijoje reglamentuojami įstatymu. Tų pačių metų pabaigoje buvo priimtas įstatymas, kuris apibrėžė aplinkybes ir procesą, kurio metu nėštumo nutraukimas gali legaliai būti atliktas. Taigi Airijos Konstitucija, įtvirtinanti valstybės vertybines orienta-

cijas, pasakoja apie bendrosios moralės, pasaulėžiūros visuomenėje pokyčius.

Lenkijoje nėštumo nutraukimo reglamentavimo klausimu aktualiausias yra 2020 m. spalio 22 d. Konstitucinio tribunolo sprendimas. Kaip teigiama sprendime, viena iš trijų išimčių, suteikiančių teisę nutraukti nėštumą, prieštarauja Konstitucijai. Tiksliau kalbant, situacijos, kada įtariama didelė tikimybė dėl rimtos ir negrįžtamos vaisiaus sveikatos sutrikimo arba ligos, kuri vaisiaus gyvybei kelia pavojų, po teismo sprendimo negali būti traktuojamos kaip išimtys, suteikiančios teisę daryti abortą. Teisė į abortą išlieka tais atvejais, kai moters gyvybei arba sveikatai gresia pavojus ir išžagavimo atveju. Sprendimas atspindi tam tikrus istorinius virsmus, kuriuos patiria Lenkija ir jos visuomenė. Tiek Airijos atveju teisės aktų pataisos, tiek ir Lenkijos atveju teismų praktika pasakoja kintantį šalies bendros moralės kursą. Kaip teigia buvusi Konstitucinio tribunolo teisėja Ewa Letowska, sprendimas rodo, kaip toli judama religinio ir moralinio fundamentalizmo link. Veikiančios Konstitucijos atvirumas įvairiems požiūriams, kaip sako E. Letowska, yra aki-vaizdžiai išreikštas, o tai reiškia, kad valstybės institucijos neturi veikti prieš visuomenės dalies pasaulėžiūros dalykus⁴. Konstitucinio tribunolo teisėjo Lecho Garlicikio atskirojoje nuomonėje pažymima, kad konstitucinio teismo uždavinys nėra išspręsti bendrus filosofinės, religinės ar medicininės prigimties klausimus, nes šie klausimai nėra teisėjų žinių ir kompetencijų sritis⁵.

SAŽINĖS LAISVĖS POKYČIŲ VAKARUOSE ISTORIJA

Europos Žmogaus teisių teismas (EŽTT) dažnai vadinamas Europos sąžine. Šio teismo sprendimai daro įtaką teisės raidai nuo Reikjaviko Islandijoje iki Vladivostoko Rusijos Tolimuosiuose Rytuose. Skaitant teismo praktiką galima įžvelgti įvairiais Europos šalių gyvenimo klausimais pasakojamą istoriją. Ne tik apie sritis, kuriose žmogaus teisių apsaugos mechanizmas patiria iššūkius ar apie tai, kokiais klausimais šalis metų metus neįgyvendina sprendimų⁶.

EŽTT perteikia Europos ir atskirų šalių gyvenimo pulsą, vertybinės orientacijos pasirinkimus, teisės paradigmos pokyčius. EŽTT sprendimuose galima, pavyzdžiui, pastebėti pasakojamą istoriją apie sąžinės laisvės transformacijas Vakaruose. Tai atsiskleidžia nagrinėjant bylas, kuriose konkuruoja bendruomenės ir individų, jų grupių interesai, socialinė realybė nesutampa su veikiančia teise. Dėl Italijos, kurioje krikščioniškos tradicijos daugelį amžių darė didžiulę įtaką valstybės gyvenimui, EŽTT priėmė ne vieną reikšmingą sprendimą, kuris pasakoja Italijos ir visos Europos sąžinės laisvės pokyčio istoriją. Prisimintina *Lautsi prieš Italiją* byla, kurioje buvo analizuojami sekuliarizmo, pasaulėžiūros, religijos vietos valstybėje klausimai. Arba *Orialli ir kiti prieš Italiją* byla, kurioje priimtas sprendimas dėl vienos lyties asmenų teisės į partnerystę, santuoką.

Štai *Orialli ir kiti prieš Italiją*⁷ byloje

teismas sprendė, ar neprieštarauja Konvencijos 8 straipsniui tai, kad Italijoje vienos lyties poros neturi galimybės sudaryti nei civilinės partnerystės, nei santuokos. EŽTT pažymėjo, kad dalis Italijos visuomenės palaiko homoseksualių poras siekiant civilinės partnerystės įtvirtinimo teisiniame reguliavime. EŽTT pažymėjo, kad kai nėra bendro sutarimo ar kur ypač keliama jautrūs moraliniu ir etiniu požiūriu klausimai, apsisprendimo laisvė Konvencijos valstybei yra paliekama platesnė. Privataus gyvenimo klausimu, kai tam tikrų teisių turėjimas ar jų ribojimas liečia asmenų tapatybės klausimus, valstybės apsisprendimo laisvė yra siauresnė. Teismas pabrėžė Italijoje egzistuojančią skirtį tarp teisinio reguliavimo (arba jo stygiaus) ir socialinės realybės. Neišspręstas Italijos vidaus teisės klausimas EŽTT buvo įvertintas kaip pažeidžiantis Konvencijos nustatytą pozityviąją valstybės pareigą įtvirtinti tokią teisę, kad vienos lyties asmenų civilinės sąjungos ir jų apsauga būtų sureglamentuoti teisiniais instrumentais. Šis Europoje atgarsį turėjęs sprendimas yra ir sąžinės laisvės transformacijų Europoje istorijos požymis. Liberalioji teisės paradigma, akcentuojanti individo teises, susidūrė su bendruomenine teisės paradigma, kuri daro įtaką Italijos teisei. Skaityti šį ar panašios reikšmės EŽTT sprendimus reiškia ir studijuoti kintančią sąžinės laisvės ribų Europoje istoriją.

TEISINGUMO PO PALMĖS MEDŽIU METAFORA IR TEISĖ ISLAME

JAV Aukščiausiojo teismo teisėjas Felixas Frankfurteris kritikavo apeliacinės instancijos teismą sakydamas, kad peržiūrintis sprendimus teismas nėra tribunolas be taisyklių: „Mes nesėdime po palmės medžiu kaip *kadis*, vykdamas teisingumą remiantis asmeniniais pamąstymais.“⁸ Kritikos strėlės skriejo šiuo atveju ne tik į JAV Apeliacinį teismą, bet labiausiai į Islamo teisės ir teisingumo tradiciją. Tačiau ar iš tikrųjų toks teisingumo po palmės medžiu palyginimas turi pagrindo?

Islamo tradicijoje teisės mokslas pasakoja kiek kitokią istoriją. Pirmieji teisės mokslo darbai pasirodė IX–XIV a. Išskirtini keletas darbų. Pirma, Muhammado al-Shafii traktatas *Risala*, kuriame analizuoti Islamo teisės šaltiniai siekiant išspręsti IX–X a. teisės šaltinių aiškinimo klausimus. Jis siekė pristabdyti išsivyravusią tendenciją asmeninę teisėjo nuomonę traktuoti kaip svarbiausią teisės šaltinį. Sistemingai suformuluotoje teisės šaltinių hierarchijoje Koranui suteikta aukščiausia vieta. Visų teisės šaltinių pagrindimas kruopščiai paremtas Korano eilučių interpretacija, o 4:59 eilutė tapo pagrindu suformuluoti šaltinių hierarchiją (Khadduri 1987: 113). Pranašo Mahometo tradicijos (Suna) įgavo teisės šaltinio pavidalą. Pademonstruota, kokiomis technikomis naudojantis galima iš Sunos išgryninti virtualią teisės taisyklių (Khadduri 1987: 113). Šaltinio statusą gavo konsensuso keliu patvirtinamos taisyklės. Analogijos metodas pripažintas teisės šaltiniu (Khadduri 1987: 79), kurio pagrindu sudaromos taisyklės. Pabrėžtas analogijos metodo ypatingas vaidmuo

adaptuojant Islamo teisę prie kintančių aplinkybių. Pasak M. al-Shafii, studijuojant Koraną, atsakymų ieškoti pradeda ma tekste. Nepavykus atrasti, interpretacijos būdu turi būti ieškoma atsakymų į teisės klausimus (Khadduri 1987: 65).

Kito teisės traktato autorystė priklauso Ibrahimui al-Shatibi. XIII–XIV a. veikale pateikta naujoji teisės aiškinimo metodologija. Šios metodologijos ypač reikėjo, nes klasikinė Islamo teisės šaltinių teorija, paremta lingvistinio teisės teksto skaitymo metodu, jau nebeatitiko besikeičiančio laikmečio poreikių (Kamali 2008: 139). Pasak I. al-Shatibi, teisės aiškinimas, paremtas universaliais vertybiniais principais, gali suteikti apibrėžtus atsakymus (Nyazee 2011: 5). Tokios Islamo teisės tikslų teorijos įgyvendinimas įgalino Islamo teisę išlikti atvira, atsinaujinančia, realia ir lanksčia (Auda 2008: 245). Al-Shatibi išskyrė šiuos pagrindinius teisės principus, tikslus: gyvybė, tikėjimas, intelektas, nuosavybė ir palikuonys (Kamali 2008: 33). Nors valdžia Islamo kraštuose nebuvo linkusi taikyti šios teorijos, tačiau tai buvo labai pažangus teisės šaltinių teorijos tęsinys, klasikinę teoriją atnaujinanti metodologija. Šitokia vertybėmis grįsta teorija turi daug panašumų į Vakarų teisės aiškinimo metodologijas (Nyazee 2003: 314–316). Panašumų galima rasti, pavyzdžiui, į Aharono Barako išplėtotą tikslais paremtą teisės aiškinimo teoriją, kurioje lemiamą reikšmę interpretacijos procese įgyja pagrindiniai tikslai, vertybinės kryptys, kurias išreiškia Konstitucija kaip tekstas ir kaip realybė (Barak 2015: 84).

LAISVĖS SAMPRATA ARTIMŲJŲ RYTŲ VALSTYBIŲ TEISĖS POŽIŪRIU

XIX a. antros pusės Osmanų imperijoje teisės „vesternizacija“ vyko žaibišku greičiu. Analizuojant Osmanų civilinį kodeksą, galima aiškiai jausti, kaip buvo adaptuota virtinė Vakarų teisės nuostatų. Tokiu keliu einant reikėjo pagalvoti, kaip vietos teisės normas ir principus suderinti su Vakarų teisės nuostatomis. Dar svarbiau buvo išvengti tokių kompromisų, kurie prieštarautų Koranui. Štai, vergovės uždraudimo klausimo dilemai išspręsti negalėta imti ir, kaip Vakarai pageidavo, teisėje įtvirtinti vergovės draudimą. Tai nebūtų derėję su religinės teisės šaltiniu – Koranu. Nuspręsta uždrausti prekybą vergais, o tai faktiškai reiškė ir vergovės draudimą (Fromkin 2009: 112). Nesukurdamas prieštaravimo Koranui situacijos Osmanų imperija tokiu būdu pakoregavo teisę, toliau ją derindama prie vakarietiško modelio. XIX a. Osmanų teisė pasakoja istoriją apie Islamo ir Vakarų santykių posūkį, apie Korano interpretavimo Islame istorijos etapus.

XX a. pabaigos Egipto teisė įtvirtino *hisba* principą – moralinę maksimą, kuriai skirtos kelios dešimtys Korano eilučių. Remiantis Koranu, individuali ir bendruomeninė pareiga yra nurodyti kitam daryti tai, kas yra teisinga pagal Islamą, ir užkardyti, jei yra daroma bloga. Profesorius Abu Zaydo byloje kreipėsi į teismą pareiškėjai teigė, kad mokslo darbais profesorius paliko Islamą, o tai reiškia, jog jo santuoka su musulmone žmona turi būti nutraukta. Pažymė-

tina, kad teismai ne tik paskelbė profesorių atsivertėliu, anuliavo jo santuoką, bet ir sukūrė teisminį precedentą, pagal kurį inicijuoti tokias *hisba* principo pagrindu paremtas bylas tapo kiekvieno Egipto piliečio teisinė pareiga (Agrama 2012: 46). Egipto valdžia suskubo pako-reguoti teisinį reguliavimą, perduodama teisę iškelti tokias bylas prokurorui, bet ne kiekvienam piliečiui, nes tai galėjo paralyžiuoti teismų darbą. Verta prisiminti, kad bet kokią Korano nuostatą įtvirtinus valstybės teisėje ar valstybės teise paskelbus esant šaryją (An-Na'im 1996: 127), patenkama į spąstus, nes šaryjos, kaip tiesiogiai kylančios iš Korano ir Sunos, panaikinti iš esmės negalima (An-Na'im 2009: 2).

2014 m. priimta Tuniso Konstitucija yra dokumentas, kuris atsirado po Arabų pavasario. Tuniso Konstitucija kaip liberalus dokumentas atspindi pasiektą kompromisą tarp politinių jėgų. Remiantis Konstitucija, Islamui suteiktas valstybinės religijos statusas. Šalia to, Konstitucijos tekste įtvirtinta teisės į sąžinės laisvę garantija. Konstitucijos 6 str. tekstinė konstrukcija rodo, kaip nelengva buvo pasiekti šį kompromisą. Tačiau teisės į sąžinės laisvę garantijos įtvirtinimas, galima sakyti, yra revoliucinės reikšmės laisvės sampratos Islame požiūriu. Arabų pavasario kontekste tokia teisinė naujovė pasakoja ne tik sąžinės laisvės Islame istoriją, bet ir atspindi pasipriešinimo priešpaudai Artimųjų Rytų regione istoriją.

IŠVADOS

Analizuojant teisę Vakaruose ir Islame galima atsekti jos pasakojamą istoriją. Teisės aktais, teismų sprendimais, teisiniais papročiais, teisės doktrina, net teisėjų atskirosiomis nuomonėmis ir kt. pasakojama valstybės, regiono, civilizacijos istorija.

Kaip rodo pasirinkto laikotarpio Prancūzijos teisės tyrimas, joje pasakojama ne tik šalies demokratijos ir teisės viršenybės evoliucijos istorija. Prancūzijos teisinio kelio nuo legicentrizmo iki konstitucionalizmo reikšmė akivaizdi analizuojant ir Europos šalių istoriją. Konstitucionalizmo dvasia pasiekė daugelį Europos šalių, kuriose demokratijos ir teisės vertinimo kriterijumi tapo atitiktis Konstitucijai klausimas. Prancūzijos teisė atskleidžia Konstitucijos vietos Vakarų valstybės gyvenime pokyčio istoriją, kontinentinės tradicijos transformacijos istoriją.

Atskirų Vakarų valstybių teisė pasakoja apie bendrosios moralės pokyčius nacionaliniu ir regioniniu lygmeniu. Per keletą dešimtmečių kardinaliai skirtingomis pataisomis koreguota Airijos teisė pasakoja, kaip vienos kartos gyvenimo laikotarpiu gali pasikeisti visuomenės pasaulėžiūros dalykai, religijos įtaka valstybės gyvenime, bendroji moralė. Lenkijos teismų sprendimais taipogi pasakojama apie moralinio kompasos visuomenėje pokyčius.

Europos Žmogaus Teisių teismo sprendimai pasakoja tiek atskirų šalių, tiek ir visos Europos istoriją. Štai Stras-

būro teismo sprendimai prieš Italiją byloje dėl Nukryžiuotojo simbolių mokyklose arba dėl vienos lyties asmenų civilinės partnerystės, santuokos pasakoja ne tik Italijos visuomenės, kultūrinės tradicijos istoriją, bet ir sąžinės laisvės transformacijų Vakaruose istoriją. Tokiose EŽTT bylose galima įžvelgti bendruomeninės ir liberaliosios teisės paradigmos santykio Vakaruose evoliucijos istoriją.

Teisingumo po palmės medžiu metafora, skirta apibūdinti Islamo teisės ir teisingumo tradiciją, neatitinka istorinės tikrovės. Tai įrodo teisės mokslo pažanga Islame. Nuo pat IX–XIV a. teisės mokslas darė tiesioginę įtaką Islamo teisės taisyklių kūrimui ir aiškinimui. Tokiu būdu Islamo teisės mokslas pasakoja turtingą Islamo teisės tradicijos istoriją, mokslo pažangos istoriją, atskirų Korano eilučių aiškinimo istoriją.

Laisvės sampratos Islame istoriją pasakoja atskirų Artimųjų Rytų valstybių teisė. Osmanų imperijos XIX a. teisė yra istorinis palikimas, kuris pasakoja apie Vakarų ir Islamo santykio istorijos posūkius, apie religinės teisės aiškinimo kompromisus Vakarų ir Islamo civilizacijų suartėjimo kontekste. Egipto XX a. pab. teisė Konstitucijos ir teismų sprendimų forma pasakoja Korano ir valstybės teisės santykio kraštutinių formų istoriją. Tūniso galiojanti Konstitucija ir joje įtvirtinta sąžinės laisvės garantija pasakoja istoriją apie Arabų pavasario, protesto prieš priespaudą įtaką atskirų regiono valstybių gyvenimui.

Literatūra

- Agrama Hussein Ali. 2012. *Islam, Sovereignty, and The Rule of Law in Modern Egypt: Questioning Secularism*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Al-Shafii Muhammad ibn Idris. 1987. *Al-Shafi'i's Risala: Treatise on the Foundations of Islamic Jurisprudence*. Translated by Majid Khadduri. 2e edition. Cambridge: The Islamic Texts Society.
- Al-Shatibi Ibrahim ibn Musa Abu Ishah. 2011. *The Reconciliation of the Fundamentals of Islamic Law*. Translated by Imran Ahsan Khan Nyazee. Vol. I. Reading: Garnet Publishing.
- An-Na'im Abdullahi Ahmed. 1996. *Towards an Islamic Reformation: Civil Liberties, Human Rights, and International Law*. New York: Syracuse University Press.
- An-Na'im Abdullahi Ahmed. 2009. *Islam and the Secular State: Negotiating the Future of Shari'a*. Cambridge: Harvard University Press.
- Auda Jasser. 2008. *Maqasid Al-Shariah as Philosophy of Islamic Law: A Systems Approach*. London: The International Institute of Islamic Thought.
- Barak Aharon. 2015. *Human dignity: The Constitutional Value and the Constitutional Right*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bermanas Haroldas J. 1999. *Teisė ir Revoliucija: Vakarų teisės tradicijos formavimasis*. Vertė Arvydas Šliogeris. Vilnius: Pradai.
- Drago Guillaume. 1991. *L'execution des decisions du Conseil Constitutionnel: L'effectivite du controle de constitutionnalite des lois*. Paris: Economica.
- Formerly Simon-Louis. 2008. *La Constitution Commerntee: Article par article*. 12e edition. Paris: Hachette Superieur.
- Fromkin David. 2009. *A Peace to End All Peace: The Fall of the Ottoman Empire and the Creation of the Modern Middle East*. New York: Henry Holt and Company.
- Guillen Schmidt Michel. 2008. *Droit Constitutionnel et Institutions Politiques*. Paris: Economica.
- Kamali Mohammad Hashim. 2008. *Shari'ah Law: An Introduction*. Oxford: A OneWorld Book.
- Kūris Egidijus. 2004. Ekstranacionaliniai veiksniai Lietuvos Respublikos Konstituciniam Teismui aiškinant Konstituciją, *Teisė*, t. 50.
- Morabito Marcel. 2008. *Histoire constitutionnelle de la France (1789–1958)*. 10th edition. Paris: Montchrestien.
- Nyazee Imran Ahsan Khan. 2003. *Islamic Jurisprudence (Usul al-Fiqh)*. Selangor: The Other Press.
- Peyrefitte Alain. 1994. *C'était de Gaulle*. Paris: Fayard.
- Rials Stephane. 2009. *Textes Constitutionnels Français*. 22e edition. Paris: Presses Universitaires de France.
- Rousseau Jean-Jacques. 1966. Introduction par Pierre Burgelin, *Du Contract Social*. Paris: Garnier-Flammarion.
- Roy Olivier. 2019. *Is Europe Christian?* London: Hurst & Company.

Nuorodos

- ¹ Pavyzdžiui, žiūrėti Europos Žmogaus Teisių teismo 2015 m. sprendimą *Vasiliauskas prieš Lietuvą*, kuriame yra teisėjų atskirosios nuomonės, kuriomis pasakojama tautų, patyrusių okupaciją, istorija.
- ² Prancūzijos V Respublikos Konstitucijos 4 straipsnis.
- ³ Prancūzijos Konstitucinės tarybos sprendimas 85-197 DC, rugpjūčio 23, 1985.
- ⁴ Letowska Ewa. 2020. *A Tragic Constitutional Court Judgment on Abortion*. Prieiga per internetą: <https://verfassungsblog.de/a-tragic-constitutional-court-judgment-on-abortion/> [žr. 2021 05 09]
- ⁵ Federation for Women and Family Planning. 2020. *Polish Constitutional Tribunal rules to ban Abortion in the Country*. <https://en.federa.org/pl/constitutional-tribunal-rules-to-ban-abortion/> [žr. 2021 04 20]
- ⁶ <https://www.einnetwork.org/countries-overview> [žr. 2021 05 10]
- ⁷ Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimas byloje *Olliari ir kiti prieš Italiją*. (Application nr: 18766/11), 21 July 2015.
- ⁸ JAV Aukščiausiojo Teismo sprendimas byloje *Terminiello prieš Chicago*, 337 U.S. 11 (1949).